

Володимир Мандрика

аспірант 3-го року навчання відділу демографічного моделювання та прогнозування,
 Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України,
 бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ, 01032, Україна
 e-mail: mandryka.volodymyr98@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-4454-3824>

ВІД ТРАНЗИТНОЇ ЗОНИ ДО ДЕМОГРАФІЧНОГО РЕЦИПІЄНТА: МЕХАНІЗМИ ТРУДОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ АСИМІЛЯЦІЇ УКРАЇНЦІВ У СЛОВАЧЧИНІ

У статті здійснено комплексне дослідження трансформації Словацької Республіки з тимчасової транзитної зони у стратегічного реципієнта українського людського капіталу впродовж 2022-2026 рр. Особливу увагу зосереджено на аналізі інституційних інструментів інтеграції українських мігрантів, оцінці їхнього впливу на ринок праці, освітню систему та фінансову стабільність Словаччини, а також на виявленні демографічних і економічних ризиків для України в умовах довготривалого закріплення мігрантів за кордоном.

Методологічний апарат статті базується на поєднанні аналітичного та статистичного підходів, що дозволило комплексно оцінити трансформацію міграційної моделі. Емпіричну базу становлять дані ОЕСР, Європейської Комісії, Євростату, УВКБ ООН, МОМ, Міністерства праці, соціальних справ та сім'ї Словацької Республіки, Центрального управління праці, соціальних справ та сім'ї (ÚPSVaR), Статистичного управління Словацької Республіки та Національного банку України, а також сучасні наукові праці, присвячені проблематиці brain drain, brain waste та освітньої мобільності. Для інтерпретації міграційних процесів застосовано елементи кількісного аналізу, порівняння динаміки показників (еміграції зі Словаччини з 2004 р. та української міграції у 2022–2026 рр.) та оцінювання структурних змін у трудовій, демографічній і освітній сферах.

Встановлено, що після вступу до ЄС Словаччина тривалий час залишалася донором людського капіталу: кількість емігрантів зросла з 1,6 тис. осіб у 2004 р. до 4,4 тис. у 2024 р. Після 2022 р. країна перетворилася на реципієнта української міграції: чисельність осіб з тимчасовим захистом збільшилася з 79 960 у червні 2022 р. до 151 870 у лютому 2026 р. Кількість працюючих громадян України зросла з 1 223 осіб у 2015 р. до 49 193 у 2025 р. Доведено, що українці стали важливим ресурсом для покриття дефіциту праці у промисловості, логістиці та сфері послуг. Паралельно зафіксовано критичне явище «втрати мізків» (*brain waste*): майже кожна друга особа (46,2%) серед тих, хто шукав притулку, змушена погоджуватися на роботу, що не відповідає її професійному рівню. Потужний імпульс отримала і сфера освіти – у 2023 році чисельність української молоді в університетах Словаччини перетнула межу в 10 тисяч осіб, що становило 47,8% усіх іноземних студентів країни. Податкові надходження та соціальні внески від працюючих українців у 2024 р. перевищили 217 млн євро, а додатковий приріст ВВП оцінюється на рівні 0,1-0,2% щороку.

Доведено, що Словацька Республіка фактично завершила перехід від транзитної моделі міграції до моделі активного залучення і закріплення українського людського капіталу. Це посилює її ринок праці та фінансову стабільність, але створило для України ризики депопуляції, кадрового дефіциту та втрати інтелектуального ресурсу.

Ключові слова: людський капітал, трудова міграція, освітня асиміляція, Словацька Республіка, інтелектуальний відтік, brain waste, демографічні втрати населення.

JEL Classification: F22, J61, J24, I23, O15.

Як цитувати: Мандрика, В. (2026). Від транзитної зони до демографічного реципієнта: механізми трудової та освітньої асиміляції українців у Словаччині. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 77-88. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-09>

In cites: Mandryka, V. (2026). From a transit zone to a demographic recipient: mechanisms of labor and educational assimilation of Ukrainians in Slovakia. *Human Geography Journal*, 40, 77-88. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-09> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. У сучасних реаліях функціонування європейського ринку праці процес відтворення інтелектуального ресурсу набув стратегічного пріоритету для держав Центрально-Східної Європи, серед яких особливе місце посідає Словаччина. Протягом останніх десятиліть республіка перебуває в стані перманентного відтоку власного населення, причому цей тренд має вибіркового характеру: еміграційні настрої найсильніше проявляються серед молоді та фахівців високої кваліфікації.

Від моменту приєднання до ЄС у 2004 році, рес-

публіка зіткнулася з проблемою масової втрати кадрового потенціалу. Аналіз ОЕСД свідчить, що за перші п'ятнадцять років євроінтеграції країну залишило близько 5% мешканців, переважно віком до 30 років [20]. Одночасно з цим, сфера освіти перетворилася на основний канал «вимивання» талантів: майже 17% словацького студентства обирають іноземні вищі, що формує передумови для затяжного дефіциту професіоналів усередині країни [7].

Хронічна еміграція призвела до утворення вакууму на внутрішньому ринку праці, насамперед у

секторах, що потребують спеціальних знань. У науковому дискурсі ці тенденції кваліфікуються як класичний прояв *brain drain*, що підриває інноваційні спроможності та глобальну конкурентність держави [6]. За таких обставин Словачка Республіка була змушена реформувати підходи до міграційного регулювання, перейшовши від пасивного спостереження до стратегічного рекрутингу зовнішніх трудових ресурсів.

Цей процес прискорився після 2022 року, коли внаслідок агресії проти України сформувалися потужні людські потоки, які Словаччина почала використовувати як інструмент компенсації власних кадрових втрат.

Таким чином, актуалізується потреба у науковому переосмисленні міграційної стратегії Словаччини як механізму подолання дефіциту інтелектуального капіталу в умовах глобальних геополітичних зрушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальна циркуляція людського потенціалу та грошових потоків постійно перебуває під пильним наглядом експертного середовища, проте після 2022 року методики його оцінки зазнали суттєвої трансформації.

Якщо раніше феномен *brain drain* розглядався переважно крізь призму економічних диспропорцій (Docquier та Rapoport, 2012 [6]), то сучасні автори, як-от Bhardwaj та Sharma (2023) [3], пропонують більш комплексну візію. Вони розглядають відтік, приплив та недовикористання мізків (*brain waste*) як єдиний цикл міжнародної мобільності. Зокрема, наголошується, що критичною проблемою є не лише переїзд фахівця, а й неможливість реалізувати його потенціал у країні перебування.

Дослідники Varvinok et al. (2023) [2] акцентують увагу на нерозривному зв'язку між навчанням за кордоном та подальшою трудовою еміграцією, визначаючи освітню мобільність як прелюдію до остаточної втрати людського капіталу країною-донором. Системний огляд Vega-Muñoz та колег (2024) [36] підтверджує, що успіх міграційної політики залежить від глибини професійної інтеграції прибулих осіб.

У роботах останніх років (Hladchenko, 2025 [13]) простежується зміна сприйняття міграції науковців: від однозначно негативного «відтоку» до концепції *brain circulation* – кругообігу інтелекту, що сприяє входженню в глобальні дослідницькі мережі. Методологічний інструментарій для відстеження таких рухів, зокрема за допомогою цифрових реєстрів, пропонують Tsybenko et al. (2025) [29].

Звіти OECD [21-22] резюмують: сучасна міграція стає все більш керованою, а країни Центральної Європи впевнено трансформуються з «постачальників» на «споживачів» робочої сили. Попри широкий пласт напрацювань, питання специфічної адаптації словацької політики до прийому саме українського інтелектуального ресурсу як засобу подолання кадрового дефіциту залишається недостатньо розкритим, що й визначило напрям цієї статті.

Метою статті є дослідження трансформації

міграційної ролі Словацької Республіки в умовах воєнно-міграційної кризи після 2022 року та визначення механізмів трудової й освітньої асиміляції громадян України у соціально-економічному просторі країни.

Для розкриття мети роботи було сформовано низку дослідницьких завдань, вирішення яких дозволить отримати цілісне уявлення про проблему. До них належать:

- здійснити аналіз передумов трансформації міграційної ролі Словацької Республіки в умовах дефіциту власного людського капіталу та тривалого відтоку населення до країн Західної Європи;

- дослідити правові й адміністративні механізми залучення громадян України до словацького ринку праці, зокрема шляхом порівняльного аналізу режимів Lex Ukraine та EU Blue Card;

- оцінити роль освітньої інфраструктури Словацької Республіки як інструменту довгострокового закріплення української молоді та інтеграції інтелектуального людського капіталу;

- здійснити кількісну оцінку фіскальних ефектів перебування українських мігрантів у країні та визначити можливу точку фіскальної беззбитковості для державного бюджету;

- виявити демографічні ризики для України, зокрема загрози «демографічної екстракції» у прикордонних регіонах унаслідок стабілізації міграційних потоків та довгострокового закріплення мігрантів у країні-реципієнті.

Визначені мета та дослідницькі завдання формують логічну структуру дослідження – від аналізу передумов трансформації міграційної ролі Словацької Республіки до оцінювання економічних, освітніх і демографічних наслідків інтеграції українських мігрантів у соціально-економічний простір країни та визначення потенційних ризиків для України в умовах довготривалих міграційних процесів.

Основний матеріал. Трансформація Словацької Республіки з транзитної території у країну-реципієнта міграції є наслідком поєднання двох взаємопов'язаних процесів: тривалого відтоку власного людського капіталу та необхідності компенсувати дефіцит робочої сили за рахунок зовнішніх ресурсів. Упродовж останніх двох десятиліть словацька економіка функціонувала в умовах системного демографічного й кадрового тиску, що посилювалося міграцією працездатного населення до більш розвинених країн Європейського Союзу.

Вихідною точкою цього процесу став вступ країни до ЄС у 2004 році, що відкрило доступ до єдиного європейського ринку праці. Згідно з даними на рис. 1, спостерігається майже трикратне зростання еміграційних потоків: якщо у 2004 році країну залишили 1,6 тис. громадян, то через два десятиліття цей показник сягнув позначки у 4,4 тис. осіб (рис. 1).

Основними детермінантами відтоку населення виступили включення Словаччини до єдиного європейського ринку праці, а також міжкраїнові диспропорції в рівнях оплати праці. За даними Destatis, у 2005 р. середня заробітна плата в Німеччині (€2901) [1] перевищувала словацький показник (€600) [28]

майже у 5 разів, що стимулювало селективну міграцію висококваліфікованих фахівців. Станом на 2022 рік основними реципієнтами словацького людського капіталу залишаються [21]:

- Чеська Республіка – 24%;

- Німеччина – 20%;
- Австрія – 18%.

Сумарна частка цих держав становить 62% від загального еміграційного потоку, що свідчить про стійкість міграційних коридорів.

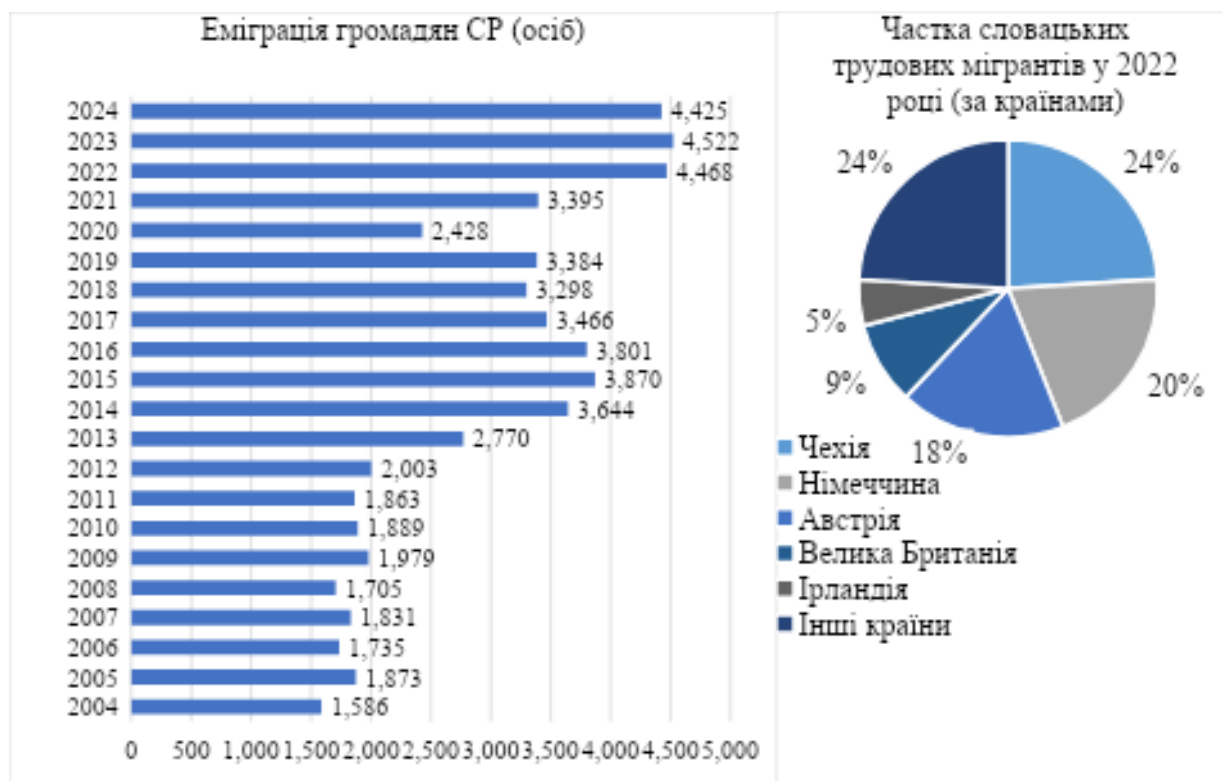

Рис. 1. Показники еміграції громадян Словаччини: часова динаміка за 2004-2024 рр. (зліва) та географічний розподіл за країнами призначення у 2022 р. (справа) (систематизовано за даними [21, 26]) / Fig. 1. Emigration indicators of Slovak citizens: (left) temporal dynamics for 2004-2024; (right) geographical distribution by destination countries in 2022 (systematized according to [21, 26])

Таким чином, зростання еміграції словаків мало не лише інституційні, а й економічні причини. Ключовим чинником залишався розрив у рівнях оплати праці між Словаччиною та західноєвропейськими економіками. Наслідком цих процесів стала поступова ерозія найбільш адаптивного та конкурентного кадрового резерву на словацькому ринку. Особливо відчутним це стало для наукомістких сегментів: від цифрових технологій та інженерного проектування до системи охорони здоров'я й академічного сектору. Зазначений тренд свідчить про глибоке вкорінення явища *brain drain*, яке до подій 2022 року перетворилося на одну з найбільш гострих структурних вад національної економіки. Зокрема, у 2020 році більше ніж 30 000 студентів зі Словаччини навчалися за кордоном і майже 10% усього населення країни проживали за кордоном [5]. Водночас у країні продовжував накопичуватися дефіцит працівників у промисловості, сфері послуг, логістиці, охороні здоров'я та соціальному секторі.

Ескалація воєнного конфлікту в Україні у 2022 році стала каталізатором докорінних демографічних зрушень у Словаччині, зумовивши безпрецедентний приплив іноземців. Аналіз статистичних даних UNHCR [30] демонструє вибуховий характер першої хвилі біженців. Зокрема, за неповні чотири дні люто-

го 2022 року добова кількість людей, що шукали прихистку, збільшилася майже втричі: з початкових 4,8 тис. осіб у перший день вторгнення до понад 15,8 тис. станом на 27 лютого.

Подальша динаміка характеризується накопичувальним ефектом (див. рис. 2). Якщо у червні 2022 р. статус тимчасового захисту мали 79 960 українців, то до грудня 2025 р. цей показник досяг 138 765. Статистичні звіти профільного відомства ООН (UNHCR) вказують на те, що у лютому 2026 року в Словаччині було зареєстровано понад 151,8 тисячі українських біженців, які перебувають під дією програм тимчасового захисту.

Аналіз структури (див. табл. 1) виявляє глибоку гендерну асиметрію: у віковій групі 35-64 років кількість жінок перевищує кількість чоловіків у 2,68 рази. Згідно з експертними висновками [33], початковий етап повномасштабного конфлікту відзначився виразною жіночою домінантою серед мігрантів: у державах ЄС: частка українців перевищувала 70%, тоді як значна частина чоловіків призовного віку залишалася в Україні через мобілізаційні обмеження та участь у обороні країни. Отже характерними рисами структури міграційного потоку виступають суттєве переважання жінок працездатного віку (їхня кількість майже у 2,7 рази вища за кількість чолові-

ків у групі 35-64 роки) та зростаюча частка неповнолітніх (+38,2%), що вказує на трансформацію вимушеної втечі у тривалу сімейну еміграцію. Стрімке зростання кількості чоловіків у 2025 році (зі 12,7 тис.

у березні до 14,2 тис. у грудні) корелює зі змінами в українському законодавстві щодо академічної мобільності та виїзду чоловіків віком до 22 років.

Рис. 2. Динаміка загальної кількості українських біженців у Словацькій Республіці (осіб, 2022-2026) (систематизовано за даними [10, *31]) /

Fig. 2. Dynamics of the total number of Ukrainian refugees in the Slovak Republic (persons, 2022-2026) (systematized according to [10, *31])

Таблиця 1 / Table 1

Віковий та гендерний розподіл осіб з тимчасовим захистом у СР (2022-2025 рр.) /
Age and gender breakdown of persons under temporary protection in the Slovak Republic (2022-2025)

Категорія	06.2022 (осіб)	12.2025 (осіб)	Динаміка зростання
Неповнолітні (до 18 р.)	29 885	41 330	+38,2%
Жінки (35-64 р.)	21 910	38 055	+73,7%
Чоловіки (35-64 р.)	4 835	14 180	+193,3%
Особи 65+	4 470	6 755	+51,1%

Джерело: систематизовано за даними [11] / Source: systematized according to [11]

Натомість частка осіб віком 65 років і старших залишається найменшою. У 2025 році вона становила близько 6,7 тис. осіб. Це відповідає загальній логіці вимушеної міграції: люди старшого віку рідше наважуються на переїзд через стан здоров'я, складність адаптації, соціальну прив'язаність до місця проживання та вищу залежність від локальної системи підтримки.

Зазначена специфіка демографічного складу має для Словацької Республіки амбівалентний характер. По-перше, вона забезпечує розширення пропозиції на ринку праці, особливо за рахунок залучення жіночого кадрового потенціалу. По-друге, такий розподіл зумовлює навантаження на соціальну інфраструктуру, посилюючи запит на доступне житло, освітні та медичні сервіси, а також систему соціальної опіки. Типовий соціально-демографічний зріз українських сімей у Словаччині наочно ілюструє ці процеси.

У гендерній структурі домінують жінки (60%), тоді як на чоловічу частину припадає 40%. Основне ядро спільноти формують громадяни найбільш активного працездатного віку (від 18 до 59 років), частка яких сягає 60%. Решта розподіляється між неповнолітніми (27%) та особами, що перетнули 60-річну межу (13%).

Серед ключових потреб українських біженців у

Словаччині визначено працевлаштування, медичну допомогу та житло, що свідчить про поступовий перехід від гуманітарної підтримки до довгострокової соціально-економічної інтеграції.

Дані також демонструють значний рівень інтеграції дітей у систему освіти: 81% дітей шкільного віку навчаються у словацьких школах, тоді як лише 1% молоді віком 15-24 років не залучені до освіти чи професійної підготовки.

Водночас результати дослідження вказують на низку соціальних викликів. Зокрема, 42% біженців працездатного віку залишаються безробітними, а 16% респондентів повідомляють про труднощі з отриманням медичної допомоги. Крім того, близько 23% домогосподарств повідомляють про проблеми психічного здоров'я, що пов'язано з наслідками війни та вимушеної міграції [32].

Варто відмітити, що правова асиміляція українців на ринку праці СР реалізується через два паралельні вектори: масовий (Lex Ukraine) та селективний (EU Blue Card). Їх порівняльна характеристика наведена в таблиці 2.

Відповідно до табл. 2 перший етап правової асиміляції українців у Словаччині пов'язаний із прийняттям Lex Ukraine (Закон № 92/2022 Coll.), який забезпечив надання статусу тимчасового притулку

(*dočasné útočisko*) та відкрив доступ до ринку праці в максимально спрощеному порядку. За роз'ясненням словацького Управління праці, соціальних справ і сім'ї (*ÚPSVaR*) особи з тимчасовим притулком отримали можливість працювати без окремого дозволу на роботу, без тесту ринку праці та без додаткового підтвердження для заповнення вакансії. Для робото-

давця процедура зводилася до подання інформаційної картки про початок і завершення зайнятості [25, 34].

Ефективність цих механізмів підтверджується зростанням кількості працюючих громадян України, як це видно із рис. 3.а, з 1 223 осіб у 2015 р. до 49 193 осіб у 2025 р. (зростання у 40,2 раза) [15].

Таблиця 2 / Table 2

**Порівняльна характеристика інструментів доступу до ринку праці СР /
Comparative characteristics of labor market access instruments in the Slovak Republic**

Параметр порівняння	Lex Ukraine (Закон № 92/2022)	EU Blue Card (з 15.07.2024)
Цільова аудиторія	Бенефіціари тимчасового захисту	Висококваліфіковані фахівці
Зарплатний поріг	Відсутній (мін. зарплата)	1,2 від середньої (1,0 для випускників)
Вимоги до кваліфікації	Не потребує підтвердження	Вища освіта або професійний стаж (ІТ)
Економічна функція	Оперативне закриття дефіцитних вакансій	Залучення та закріплення талантів

Джерело: систематизовано за даними [9, 25, 34] / Source: systematized according to [9, 25,34]

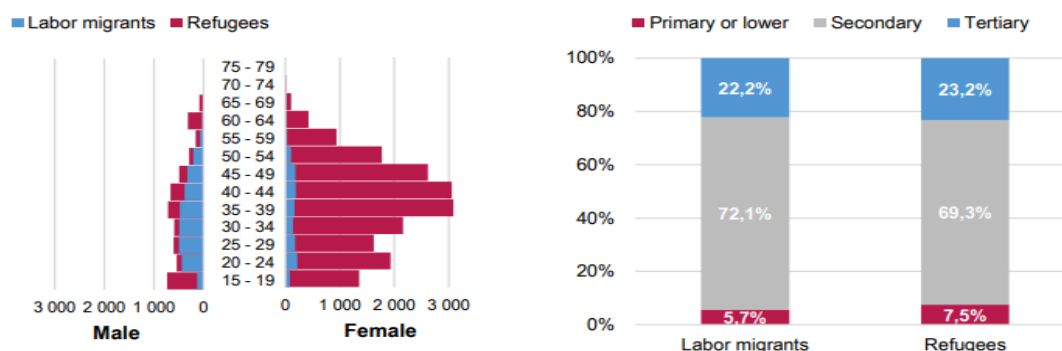
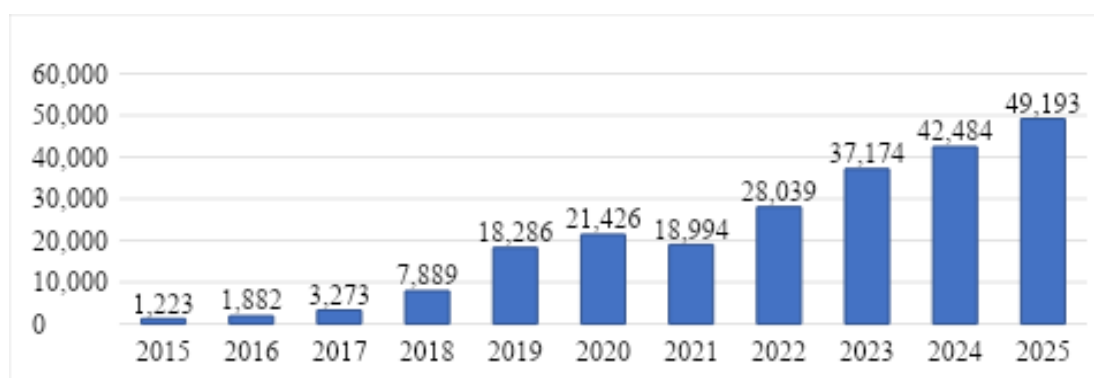

Рис. 3. Параметри зайнятості громадян України в Словацькій Республіці: а) динаміка кількості працюючих українців (осіб, 2015-2025 рр.); б) віково-гендерний розподіл новоприйнятих працівників; в) структура працюючих за рівнем освіти (систематизовано за даними [15, 37]) /

Fig. 3. Employment parameters of Ukrainian citizens in the Slovak Republic: a) dynamics of the number of employed Ukrainians (persons, 2015-2025); b) age and gender distribution of newly employed workers; c) structure of employed Ukrainians by educational attainment (systematized according to [15, 37])

За даними Інституту соціальної політики (2023), за рік російської агресії 36 946 громадян України знайшли роботу в Словаччині, зайнявши 48 728 посад. Різниця показників кількості посад та працевлаштованих осіб зумовлена особливостями ринку праці: близько чверті мігрантів були залучені до ринку праці за короткостроковими тимчасовими контрактами, що може зумовити зміну кількох робочих

місць протягом року або паралельне суміщення таких посад. Більшість із них були працевлаштовані на підставі свого тимчасового статусу притулку. Серед новопрацевлаштованих біженців, 79% становили жінки (для порівняння, відсоток працевлаштованих жінок серед трудових мігрантів становив 25%) [37].

На відміну від гендерного складу, відмінності у віковому складі були незначними. Трудовим мігрантам в середньому було 35,1 років, а біженцям – 37,5 років (див. рис. 3.б). Різниця у найвищому рівні освіти також була незначною (див. рис. 3.в): 22,2% новопрацевлаштованих трудових мігрантів та 23,2% біженців мали вищу освіту; 72,1% трудових мігрантів та 69,3% біженців мали середню або середню спеціальну освіту.

Незважаючи на високий освітній рівень, спостерігається критичний рівень надмірної освіти (*over-education*). Рівень професійної деградації навичок серед біженців становить 46,2%, що на 16,5 в.п.

вище, ніж у трудових мігрантів (29,7%). Надмірно освічені біженці були зосереджені на низькокваліфікованих роботах: 27,4% біженців із середньою освітою та 7,8% біженців з вищою освітою працювали на початкових посадах (ISCO 9); 5,9% біженців з вищою освітою працювали операторами та складальниками машин та обладнання (ISCO 8; див. Рис. 4.б). У середньому жінки мали тенденцію до більшої надмірної освіти, ніж чоловіки, як серед трудових мігрантів (37,9% жінок проти 26,3% чоловіків), так і серед біженців (47,7% жінок проти 40,7% чоловіків) (рис. 4.а).

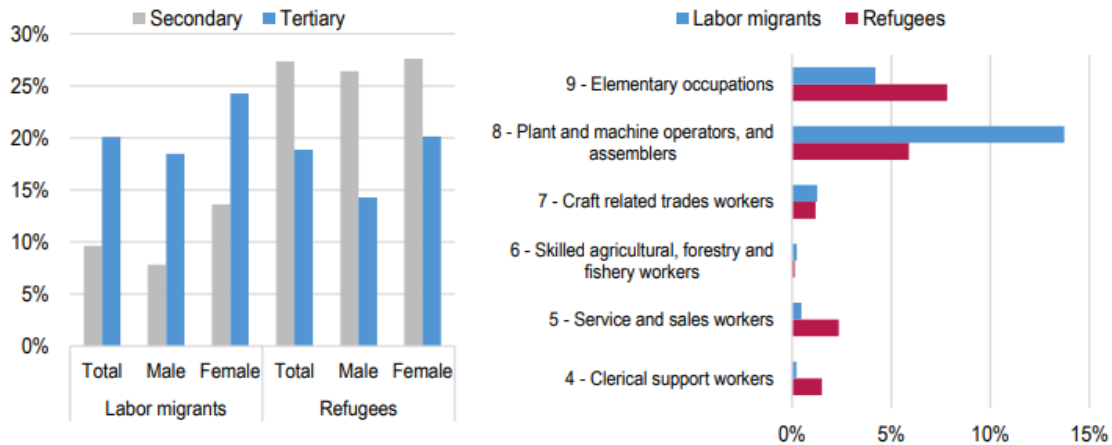

Рис. 4. Показники невідповідності кваліфікації українців на ринку праці Словаччини:
 а) рівень надлишкової освіти (*overeducation*) на першому місці роботи за типом міграції та статтю;
 б) розподіл осіб з вищою освітою за професійними групами низькокваліфікованої праці [37] /
Fig. 4. Indicators of qualification mismatch among Ukrainians in the Slovak labor market:
 а) *overeducation* levels in the first job by migration type and gender;
 б) distribution of tertiary-educated individuals by low-skilled occupational groups [37]

Це свідчить про використання українського людського капіталу як ресурсу для заповнення вакансій у промисловому секторі (NACE C), що приносить Словаччині короткострокові економічні вигоди, проте формує ризики інтелектуальної деградації мігрантів у довгостроковій перспективі.

Таким чином, згідно з доповіддю OECD [22], основними сферами, що абсорбували український людський капітал після 2022 року, є:

Сектор С (Manufacturing / Промислове виробництво): Майже половина всіх працевлаштованих українців. Це переважно підприємства автомобільного кластеру (Volkswagen, Kia тощо) та їхні постачальники (виробництво кабельних джгутів, пластикових деталей).

Сектор Н (Transportation and Storage / Транспорт та логістика): Склади ритейлерів (Amazon, Tesco) та логістичні центри в західній частині країни.

Сектор І (Accommodation and Food Service Activities / ГРiKa): Послуги тимчасового розміщення та громадського харчування, де спостерігається найвища концентрація жіночої праці.

Сектор N (Administrative and Support Service Activities / Адміністративні послуги): Діяльність агентств тимчасового працевлаштування, через які проходить значна частина первинних контрактів

українців.

Саме тут проявився один із ключових парадоксів української трудової асиміляції – *brain waste*, тобто недовикористання наявного людського капіталу. OECD у своєму Огляді економіки Словаччини [21] прямо вказує, що серед зайнятих українських біженців спостерігається висока невідповідність навичок: кожен третій працюючий українець у країні має вищу освіту, але лише 4% працюють у професіях, які вимагають такого рівня кваліфікації.

Причинами даної тенденції виступають: мовний бар'єр, складність нострифікації дипломів, необхідність термінового заробітку, нестача часу на перекваліфікацію, а також те, що найбільш доступні вакансії для швидкого входу на ринок праці зосереджені саме в низових сегментах.

Саме тому було започатковано другий етап регуляторної політики, який показує, що словацька держава поступово зміщувалася від екстрено-гуманітарної моделі до більш прагматичної інтеграційної логіки. З липня 2024 року було запроваджено режим *EU Blue Card*, що значно розширило можливості для переходу осіб із тимчасовим притулком до більш стабільних форматів перебування, а також посилює акцент на самозабезпеченні, трудовій активності та тривалішому закріпленні в країні.

За інформацією Європейської Комісії, у Словаччині для *Blue Card* зарплатний поріг було встановлено на рівні 1,2 середньої місячної зарплати в національній економіці, а для осіб, які здобули вищу освіту протягом останніх трьох років, – на рівні середньої зарплати. ІОМ Slovakia уточнює, що з 15 липня 2024 року було також скорочено мінімальну тривалість трудового контракту з 12 до 6 місяців; менеджери та ІКТ-фахівці (Інформаційно-комунікаційні технології) отримали можливість замінити університетський диплом підтвердженням високих професійних навичок; власникам *Blue Card* дозволено займатися бізнесом, а після подання повної заяви вони можуть розпочинати роботу без зайвого затягування процедури [9].

Статистика щодо виданих Блакитних карток ЄС у Словацькій Республіці у 2021-2024 рр. свідчить, що цей механізм поки що не набув масового характеру серед громадян України, однак поступово посилює своє значення як інструмент селективного залучення висококваліфікованого людського капіталу. Якщо у 2021 р. було видано лише 1 Блакитну картку, у 2022 р. – 3, у 2023 р. – 5, то у 2024 р. – вже 8 [12]. Хоча абсолютні значення залишаються незначними, динаміка демонструє поступове розширення цього каналу висококваліфікованої міграції.

Структура виданих у 2024 р. Блакитних карток також є показовою. Серед отримувачів було порівну чоловіків і жінок – по 4 особи, що свідчить про відсутність вираженої гендерної асиметрії в цьому сегменті. За віком переважали особи 35-64 років, тобто працівники зі сформованим професійним досвідом, тоді як молодша група 18-34 роки була представлена меншою мірою, а осіб віком 65+ не зафіксовано [12]. Це відповідає самій логіці механізму *EU Blue Card*, який орієнтований насамперед на залучення кваліфікованих фахівців із уже сформованим людським капіталом.

Професійна структура отримувачів Блакитної картки підтверджує селективний характер цього інструменту. У 2024 р. серед отримувачів переважали професіонали (6 осіб) [12], насамперед медичні працівники, що вказує на цільове використання цього механізму для покриття дефіциту кадрів у висококваліфікованих секторах. Таким чином, на відміну від *Lex Ukraine*, який забезпечує масову трудову інтеграцію, *EU Blue Card* у Словаччині виконує функцію адресного залучення спеціалістів із високим рівнем кваліфікації.

Невідповідність між кваліфікаційним потенціалом українських мігрантів та інституційною спроможністю словацької системи нострифікації призводить до вимушеної декваліфікації кадрів. Це створює парадоксальну ситуацію: Словаччина відчуває дефіцит інженерів та лікарів, але використовує цей ресурс у секторах низької доданої вартості (NACE C, H).

Поряд із трудовою мобільністю, фундаментальним механізмом переходу від режиму тимчасового захисту до довгострокової еміграції виступає освітня міграція. Сформоване у Словацькій Республіці сприятливе середовище, що базується на інструментах академічної мобільності та фінансового стимулю-

вання, орієнтоване на системне залучення українського інтелектуального ресурсу. Згідно з даними Центру науково-технічної інформації СР (CVTI SR), станом на 2023 рік українське студентство сформувало домінуючий кластер серед іноземних здобувачів вищої освіти: чисельність українців у словацьких ЗВО перевищила десять тисяч осіб, що становить близько 47,8% від загального контингенту іноземних студентів у країні за всіма формами навчання (див. рис. 5). Водночас за даними Дослідницької та інноваційної агенції СР (VAIA), частка українців, які навчаються виключно на денній формі, сягає 53% [35].

Динаміка процесу свідчить про перехід від поступового зростання (приблизно 1000 осіб щорічно до 2022 р.) до інтенсивного стрибка після початку повномасштабної агресії. На сьогодні Словаччина посідає четверте місце в ЄС за кількістю українських студентів, поступаючись лише Польщі, Німеччині та Чехії.

Ключовим чинником атрактивності словацької освітньої системи є гармонізація європейських стандартів із відсутністю фінансових бар'єрів. Саме тому значна частина іноземців обирають програми словацькою мовою, що забезпечує їм право на безоплатне навчання.

Конкурентоспроможність словацької моделі підсилюється розгалуженою системою стипендіальної підтримки (див. табл. 3), яка за рівнем виплат значно перевищує українські аналоги.

Аналіз показує [35], що хоча середній показник утримання іноземних випускників у Словаччині (25%) дещо нижчий за середній рівень країн ОЕСР (30%), вихідці з України демонструють аномально високу схильність до зміни статусу з «освітнього» на «робочий». Це підтверджує гіпотезу про роль освітньої інфраструктури СР як «інтеграційного шлюзу», що трансформує вимушене переміщення у свідому життєву стратегію. Таким чином, витрати Словаччини на освіту українців є інвестиційно виправданими: країна отримує кваліфікованого фахівця, витрати на базовий розвиток якого (до 17 років) несла Україна.

Станом на 2025-2026 рр. міграційна ситуація в Словацькій Республіці зазнала якісної еволюції: первинна модель «екстреного прихистку» остаточно трансформувалася у стаціонарну інтеграцію. Дані моніторингу міжнародних організацій (ІОМ, UNHCR) фіксують різке скорочення частки українців, що планують повернення: з 60% у 2022 р. до менш ніж 15% у 2026 р [23]. Процес стабілізації обумовлений трьома фундаментальними чинниками: інституціоналізацією перебування (перехід до довгострокових посвідок), соціальним укоріненням (інтеграція понад 80% дітей у шкільну систему СР) та житловою автономією.

Масовий приплив громадян України став ключовим чинником стабілізації словацького ринку праці та державної фінансової системи. Згідно з аналітичними звітами *Inštitút finančnej politiky*, залучення українців у національну економіку генерує позитивний фінансовий імпульс через механізми податкових надходжень та внутрішнього споживання.

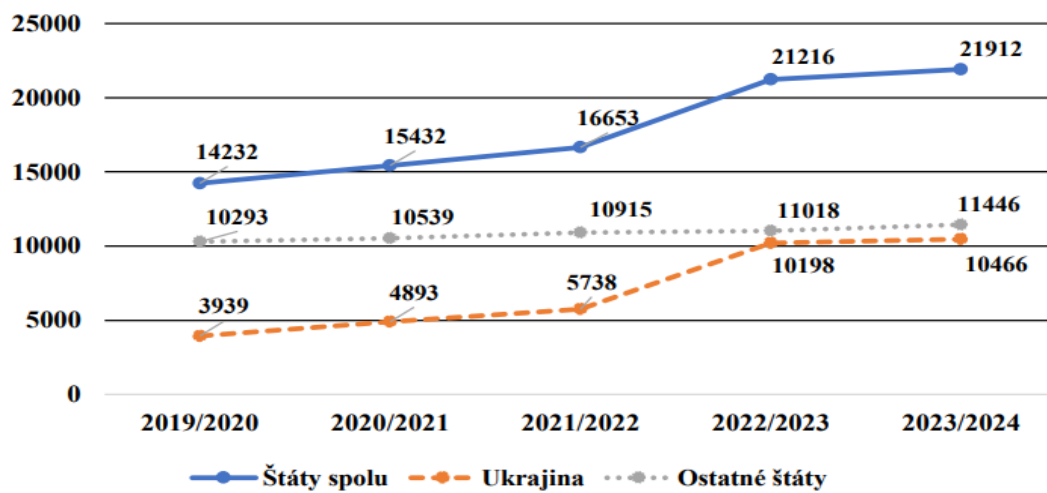

Рис. 5. Динаміка чисельності іноземних студентів у закладах вищої освіти Словаччійської Республіки (осіб, 2019-2024 рр.) [16] /

Fig. 5. Dynamics of international student enrollment in higher education institutions of the Slovak Republic (persons, 2019-2024 academic years) [16]

Таблиця 3 / Table 3

Порівняльний аналіз ключових програм фінансової підтримки студентів та науковців у Словаччині (2023-2024 рр.) /

Comparative analysis of key financial support programs for students and researchers in Slovakia (2023-2024)

Назва програми	Категорія отримувачів	Розмір виплати (на місяць)	Додаткові преференції
Національна стипендіальна програма (NSP)	Студенти магістратури	€620	Покриття витрат на стажування
	Аспіранти (PhD)	€1 025,50	Наукова мобільність
	Викладачі / Дослідники	€1 025,50 – €1 470	Залежно від стажу
Урядові стипендії СР	Бакалаври / Магістри	€700	10-місячний мовний курс
	Аспіранти (PhD)	€1 100	Повна підтримка циклу навчання
Гранти для талановитої молоді	Випускники шкіл (ТОП-кластер)	€500	Сумарно до €15 000 за 3 роки

Джерело: систематизовано за даними [18, 24] / Source: systematized according to [18, 24]

1) *Макроекономічний вплив*. За оцінками IFP, присутність українських вимушених воєнних мігрантів забезпечує додатковий щорічний приріст ВВП Словаччини в межах 0,1%-0,2% [14]. Цей ефект досягається завдяки розширенню сукупної пропозиції на ринку праці та стимулюванню споживчого попиту.

2) *Досягнення фінансової безбитковості (Fiscal Break-even)*. За оцінками Інституту фінансової політики (IFP), кумулятивні податкові надходження від українців за період 2022–2024 рр. склали 439 млн євро. Це перевищує чисті витрати СР, адже із загальної суми видатків у розмірі 509 млн євро левава частка (332 млн євро) була компенсована з фондів ЄС. Водночас прямі податкові надходження демонструють стрімке зростання: 64 млн євро у 2022 році, 158 млн євро у 2023-му та 217 млн євро у 2024-му. Це більш ніж удвічі перевищило сукупні річні витрати Словаччини на підтримку українських вимушених

воєнних мігрантів у 2024 році, які скоротилися до 98 млн євро [4].

3) *Трансформація ринку праці*. Аналітичні огляди ринку праці показують, що українці становили близько 40 % усіх іноземних працівників у Словаччині у 2023 році, тоді як у 2025 році – 62% [30]. Це свідчить про їхню ключову роль у заповненні дефіциту робочої сили, особливо у промисловому секторі (NACE C), що дозволило уникнути зупинки ключових виробничих ліній у західних регіонах країни.

Сучасна міграційна динаміка між Україною та Словаччиною має виразно асиметричний характер. У той час як у західних регіонах Словаччини (Братиславський та Трнавський краї) безробіття утримується на рівні 2,1%-3,2%, що можна трактувати як повну зайнятість [8], прикордонні області України стикаються з деструктивними наслідками «демографічної екстракції». За даними міжнародних досліджень

міграційних процесів, найбільша частка українських трудових мігрантів традиційно походить із західних областей України, де рівень залучення населення до міжнародної трудової міграції є значно вищим за середній по країні. Ще у 2017 році було зафіксовано, що 69% українських трудових мігрантів походять із західних областей, хоча цей макрорегіон становить лише близько 27 % населення країни [17].

Внаслідок цього формується так звана асиметрія регіональних ринків праці. У країнах-реципієнтах, зокрема у Словаччині, українські мігранти частково компенсують структурний дефіцит робочої сили, тоді як у прикордонних областях України зростає кадровий дефіцит і поглиблюються демографічні дисбаланси. Масова міграція працездатного населення сприяє зниженню економічної активності у цих регіонах і створює довгострокові ризики депопуляції. Доказом цього є високий показник *Human flight and brain drain*, що для України становив 8,4 з 10 балів у 2024 році. У світі Україна займає сьоме місце за цим показником. Для порівняння, Словаччина займає 126 позицію в списку із показником 3,9 [27].

Порівняльний аналіз показує, що якщо на старті повномасштабного вторгнення обсяги фінансових надходжень від громадян, які перебувають за межами України понад 12 місяців, фіксувалися на рівні 1682 млн дол. США, то до 2025 року спостерігається їхнє скорочення до 1498 млн дол. США. Таким чином, чисте зменшення припливу валюти склало 184 млн дол. США [19]. Подібний тренд є прямим підтвердженням того, що мігранти починають переорієнтовувати свої капітали на внутрішні потреби всередині держав перебування. Це свідчить про глибоку адаптацію українців на локальних ринках праці: отримані доходи дедалі частіше інвестуються в оренду чи придбання житла, поточне споживання або розвиток власної справи безпосередньо в країнах-реципієнтах, зокрема у Словаччині.

Отже, процес трансформації тимчасового притулку в постійну інтеграцію свідчить про успішну адсорбцію українського людського капіталу економікою СР. Для України це створює загрозу незво-

ротної депопуляції та підриває фундамент повоєнного відновлення через критичну втрату активного населення.

Отримані результати свідчать, що Словацька Республіка фактично завершила перехід від транзитної ролі до позиції активного реципієнта українського людського капіталу. Встановлено, що впровадження Директиви 2001/55/ЄС та національного законодавства (*Lex Ukraine*) забезпечило не лише гуманітарний захист, а й створило інституційний фундамент для масової трудової асиміляції. Статистичний аналіз довів високу економічну ефективність цієї моделі: станом на 2024-2025 рр. податкові надходження та соціальні внески від працюючих українців (понад €217 млн у 2024 р.) перевищили державні видатки, генеруючи додатковий приріст ВВП на рівні 0,1-0,2% щорічно. З'ясовано, що освітня інфраструктура СР (понад 10 000 студентів) функціонує як «інтеграційний шлюз», що через фінансові преференції (стипендії NSP, урядові гранти) трансформує вимушене переміщення молоді у стаціонарну еміграцію: плани на повернення зафіксовані лише у 15% респондентів. Водночас виявлено структурний дисбаланс: 46,2% мігрантів стикаються з невідповідністю кваліфікації займаним посадам (*brain waste*).

Пріоритетним вектором подальшого розвитку є перехід до стратегії «післязахистового» періоду, що передбачає легітимізацію статусу осіб через робочі та бізнес-посвідки, а також реформу системи ноєстрифікації дипломів для залучення фахівців у сектори з високою доданою вартістю. Окремим напрямом визначено впровадження моделі *brain circulation* через двосторонні наукові проекти для часткової компенсації «демографічної екстракції» прикордонних регіонів України (Львівська, Закарпатська обл.). Резюмуючи, успішна адсорбція українського ресурсу словацькою економікою створює для України критичні виклики депопуляції, що потребує негайного розроблення механізмів дистанційного збереження зв'язку з еміграційною спільнотою та стимулювання репатріації.

Список використаної літератури:

1. Average gross monthly earnings – Germany. Statistisches Bundesamt. URL: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Labour/Earnings/Branch-Occupation/Tables/long-time-series-germany.html>
2. Barvinok V. Y., Artyukhova N. O., Marci A., Polishchuk I. R., Vasylieva T. A. Structuring «education – migration – labour market» chain. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. № 6. P. 149–155. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-6/149>
3. Bhardwaj B., Sharma D. Migration of skilled professionals across the border: Brain drain or brain gain? *European Management Journal*. 2023. Vol. 41, № 6. P. 1021–1033. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.12.011>
4. Caliber.az. Ukrainian refugees boost Slovak budget more than aid costs. 2025. URL: <https://caliber.az/en/post/ukrainian-refugees-boost-slovak-budget-more-than-aid-costs>
5. Center for European Policy Analysis (CEPA). Homeward bound: Slovakia's battle to reverse its brain drain. 2023. URL: <https://cepa.org/article/homeward-bound-slovakias-battle-to-reverse-its-brain-drain/>
6. Docquier F., Rapoport H. Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*. 2012. Vol. 50, № 3. P. 681–730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
7. Education and training monitor 2023. European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. 76 p. <https://doi.org/10.2766/936303>
8. Employment and unemployment in the SR (Labour Force Survey Results) for the 2nd quarter 2025. Statistical Office of the Slovak Republic. Bratislava, 2025. URL: <https://slovak.statistics.sk/ExportPdf2/PdfExportSrvlt?Document=55b09cb6-f811-4a5c-b4e1-358688e5b8f4>

9. EU Blue card in Slovakia. European Commission. 2025. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/eu-immigration-portal/eu-blue-card/eu-blue-card-slovakia_en
10. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data: custom dataset [migr_asytpsm]. 2026. https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm_custom_20911376/default/table
11. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data: default view [migr_asytpsm]. 2026. https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPSM/default/table?lang=en&category=migr.migr_asy.migr_asytp
12. Eurostat. Persons subject to EU Blue Card decisions by length of validity, age, sex, citizenship and occupation [migr_resbc11]. 2026. https://doi.org/10.2908/MIGR_RESBC11
13. Hladchenko M. Implications of Russia's full-scale invasion of Ukraine for the international mobility of Ukrainian scholars. *Scientometrics*. 2025. Vol. 130, № 11. P. 6109–6133. <https://doi.org/10.1007/s11192-025-05450-8>
14. Inštitút finančnej politiky. Pomáhať utečencom sa oplatí. Bratislava: Ministerstvo financií SR, 2023. URL: <https://ifp.sk/pomahat-utecencom-sa-oplati/>
15. Inštitút zamestnanosti. Zamestnávanie cudzincov. 2026. URL: <https://www.iz.sk/zamestnavanie-cudzincov>
16. Lešková L., Mičková K. Migračná politika a ukrajinskí študenti vysokých škôl na Slovensku (analýza vývoja v období akademických rokov 2019/2020 – 2023/2024). *Sociálna práca v súčasnej spoločnosti III. : recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Spišské Podhradie, 6. decembra 2024*. Ružomberok : VERBUM – vydavateľstvo KU, 2024. S. 168–176. URL: <https://www.researchgate.net/publication/390948367>
17. Lücke M., Saha D. Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact. Berlin: German Economic Team, 2019. 35 p. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/02/GAG_UKR_PS_02_2019_en.pdf
18. Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic. Scholarships for talented international students. 2026. URL: https://www.mzv.sk/en/web/minsk-be/pressreleasedetail?p_p_id=sk_mzv_portal_pressrelease_detail_portlet_PressReleaseDetailPortlet&p_p_lifecycle=0&groupId=10182&articleId=55248176
19. National Bank of Ukraine. Private remittances to Ukraine. 2024. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y_en.pdf
20. OECD. OECD skills strategy Slovak Republic: Assessment and recommendations. Paris: OECD Publishing, 2020. <https://doi.org/10.1787/bb688e68-en>
21. OECD. International migration outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. <https://doi.org/10.1787/b0f40584-en>
22. OECD. International migration outlook 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. <https://doi.org/10.1787/50b0353e-en>
23. ReliefWeb. Exploring refugees' intentions to return to Ukraine: Data insights and policy responses. 2024. URL: <https://reliefweb.int/report/moldova/exploring-refugees-intentions-return-ukraine-data-insights-and-policy-responses>
24. SAIA. Scholarships: Study in Slovakia. URL: <https://www.studyinslovakia.saia.sk/en/main/scholarships/>
25. Slovakia: Act No. 92 of 2022, Act on further measures to address the situation in Ukraine. Refworld. 2022. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2022/sk/147374>
26. Štatistický úrad Slovenskej republiky. DATAcube / STATdat: Prehľad pohybu obyvateľstva. 2026. URL: https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i0C69708C596040098932DD3EA811F009%22%29&ui.name=Preh%C4%BEad%20pohybu%20obyvate%C4%BEstva%20-%20SR%2C%20oblasti%2C%20kraje%2C%20okresy%2C%20mesto%2C%20vidiek%20%28ro%C4%8Dne%29%20%5Bom7104r%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&run.outputLocale=sk
27. The Global Economy. Human flight and brain drain index: country rankings. 2025. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/
28. Trading Economics. Slovakia average monthly wages. 2024. URL: <https://tradingeconomics.com/slovakia/wages>
29. Tsybenko I. O., Zhrebchuk S. V., Marín-Arraiza P., Kudas D. I. Analysis of Ukrainian scientists' migration using analytical tools of the national electronic research information system and the ORCID identifier. *University library at a new stage of social communications development*. 2025. № 10. P. 276–291. https://doi.org/10.15802/unilib/2025_343021
30. UNHCR. Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820>
31. UNHCR. Ukraine refugee situation: Operational data portal. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785>
32. UNHCR. Ukraine situation: Slovakia SEIS final report. 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120541>
33. Università Bocconi (IEP@BU). Ukraine refugees: From temporary protection to encouraging return to support the Ukrainian economy. 2025. URL: <https://iep.unibocconi.eu/ukraine-refugees-temporary-protection-encouraging-return-support-ukrainian-economy>
34. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Useful information for citizens of Ukraine. 2024. URL: <https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy/useful-information-for-citizens-of-ukraine.html>

35. VAIA (Výskumná a inovačná autorita). Zahraniční študenti a študentky na Slovensku. 2024. URL: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2024/12/20241129_Report-o-zahranicnych-studentoch_final.pdf
36. Vega-Muñoz A., González-Gómez-del-Miño P., Salazar-Sepúlveda G. Scoping review about well-being in the «brain migration» studies. *MethodsX*. 2024. Vol. 13. Article 103068. <https://doi.org/10.1016/j.mex.2024.103068>
37. Veselková M., Habel B. Refugees and labour migrants from Ukraine in Slovakia. Bratislava: Ministry of Labour, Social Affairs and Family, 2023. 28 p. URL: https://www.employment.gov.sk/files/isp-dokumenty/veselkova-habel_2023_ukrainian_refugees_final.pdf

Volodymyr Mandryka

3rd-year PhD Student, Ptuha Institute of Demography and Quality of Life Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 60 Taras Shevchenko Blvd, Kyiv, 01032, Ukraine

e-mail: mandryka.volodymyr98@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-4454-3824>

FROM A TRANSIT ZONE TO A DEMOGRAPHIC RECIPIENT: MECHANISMS OF LABOR AND EDUCATIONAL ASSIMILATION OF UKRAINIANS IN SLOVAKIA

This study explores the transformation of the Slovak Republic from a country that historically functioned as a migration transit territory into a destination increasingly attracting Ukrainian human capital during the period 2022–2026. Particular attention is paid to the institutional mechanisms that facilitate the labour market and educational integration of Ukrainian migrants and to their broader socio-economic implications. The analysis also considers the potential demographic and economic risks for Ukraine associated with the long-term settlement of its citizens abroad.

The research is based on a combination of general scientific and specialised methods, including comparative, statistical, structural-functional, institutional and analytical approaches. The empirical foundation of the study includes data from international organisations and national statistical institutions such as the OECD, European Commission, Eurostat, UNHCR, IOM, the Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic, ÚPSVaR, the Statistical Office of the Slovak Republic and the National Bank of Ukraine. The interpretation of migration dynamics relies on quantitative analysis, comparison of key indicators (Slovak emigration since 2004 and Ukrainian migration during 2022–2026), and the evaluation of structural changes in the labour market, demographic composition, and educational mobility.

The findings demonstrate that after joining the European Union Slovakia remained a donor of human capital for a prolonged period. The number of emigrants increased from 1,600 persons in 2004 to 4,400 in 2024. However, the situation changed significantly after 2022, when the country became an important destination for Ukrainian migration. The number of individuals granted temporary protection grew from 79,960 in June 2022 to 151,870 in February 2026, while the number of employed Ukrainian citizens increased from 1,223 in 2015 to 49,193 in 2025. Ukrainian workers have thus become an important component of the labour supply, particularly in manufacturing, logistics and service sectors, helping to mitigate labour shortages in the Slovak economy.

At the same time, the research identifies a significant skill mismatch within the labour market. Approximately 46.2% of Ukrainian refugees are employed in positions below their qualification level, indicating a persistent problem of brain waste. Educational mobility also plays an important role in the integration process: in 2023 more than 10,000 Ukrainian students were enrolled in Slovak higher education institutions, representing 47.8% of all international students in the country. The economic contribution of Ukrainian workers is also substantial. In 2024 tax revenues and social contributions from employed Ukrainians exceeded €217 million, while their presence contributed an estimated 0.1–0.2% annual increase in Slovakia's GDP.

Overall, the results indicate that the Slovak Republic has largely completed its transition from a migration transit country to a state that actively attracts and retains Ukrainian human capital. While this transformation strengthens the national labour market and contributes to fiscal stability, it simultaneously creates significant challenges for Ukraine, including risks of depopulation, labour shortages and the long-term loss of intellectual resources.

Keywords: *human capital, labor migration, educational assimilation, Slovak Republic, brain drain, brain waste, demographic extraction.*

JEL Classification: *F22, J61, J24, I23, O15.*

References:

1. Average gross monthly earnings – Germany. (n.d.). *Statistisches Bundesamt*. Retrieved from <https://www.destatis.de/EN/Themes/Labour/Earnings/Branch-Occupation/Tables/long-time-series-germany.html>
2. Barvinok, V. Y., Artyukhova, N. O., Marci, A., Polishchuk, I. R., & Vasylieva, T. A. (2023). Structuring «education – migration – labour market» chain. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (6), 149–155. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-6/149>
3. Bhardwaj, B., & Sharma, D. (2023). Migration of skilled professionals across the border: Brain drain or brain gain? *European Management Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.12.011>
4. Caliber.az. (2025). *Ukrainian refugees boost Slovak budget more than aid costs*. Retrieved from <https://caliber.az/en/post/ukrainian-refugees-boost-slovak-budget-more-than-aid-costs>
5. CEPA. (2023). *Homeward bound: Slovakia's battle to reverse its brain drain*. Retrieved from <https://cepa.org/article/homeward-bound-slovakias-battle-to-reverse-its-brain-drain>
6. Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681–730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
7. European Commission. (2023). *Education and training monitor 2023*. <https://doi.org/10.2766/936303>
8. European Commission. (2025). *Employment and unemployment in the SR (Labour Force Survey Results) for the 2nd quarter 2025*. <https://doi.org/10.2765/450169>
9. European Commission. (2025). *EU Blue card in Slovakia*. Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/eu-immigration-portal/eu-blue-card/eu-blue-card-slovakia_en

